
Урок як подорож: як створити сучасний дизайн уроку географії, що працює на компетентності

*Олена Блізнякова,
учитель географії Люботинської гімназії № 5
Люботинської міської ради Харківської області
elenabliz23@gmail.com*

Сучасний урок географії все частіше змушує нас, учителів, поставити собі запитання: чи достатньо того, що учні володіють певною сумою знань? Освітня практика переконує: сьогодні значно важливішою стає не поінформованість як така, а здатність діяти, приймати рішення, аналізувати ситуації та застосовувати знання в нових умовах. Саме тому в центрі сучасної дидактики опиняється компетентнісний підхід, який орієнтує навчальний процес на формування інтегрованого результату – поєднання знань, умінь, досвіду діяльності та ціннісних орієнтацій.

Географія як навчальний предмет має особливий потенціал для реалізації цієї моделі, оскільки безпосередньо пов'язана з реальними процесами та явищами, що оточують учнів. Вона дозволяє перейти від репродуктивного засвоєння матеріалу до дослідницької діяльності, від відтворення – до осмислення. У цьому контексті урок доцільно розглядати не як сукупність етапів передачі інформації, а як цілісно спроектований освітній простір, у якому учень/учениця виступає активним суб'єктом пізнання.

Компетентнісний підхід – це орієнтація не на знання самі по собі, а на здатність учнів діяти, тобто не «що я знаю?», а «що я можу з цим зробити?» Він включає три основні компоненти:

- знаннєвий – учень володіє певною інформацією;
- діяльнісний – учень уміє застосувати знання на практиці;
- ціннісний – учень усвідомлює значення того, що робить.

У центрі уваги – активний учень, який здатен діяти у складному світі.

Чому компетентнісний підхід сьогодні – це не просто тренд? Бо світ швидко змінюється. Наші учні мають не лише знати столиці – вони мають уміти діяти: шукати, аналізувати, приймати рішення.

Практичний досвід свідчить, що ефективність такого підходу значною мірою залежить від логіки побудови уроку (рис. 1). Умовно її можна описати як освітній маршрут: від виникнення інтересу – до самостійного висновку. Важливою умовою є створення проблемної ситуації, організація діяльності учнів, забезпечення можливості для комунікації та рефлексії. Саме така модель дозволяє не лише засвоїти зміст навчального матеріалу, а й сформулювати ключові компетентності.

Рис.1. Структура компетентнісного уроку

Пригадаємо базову структуру компетентнісного уроку, у центрі якого не вчитель, а учень у дії.

Кожен етап уроку – це сходинка: мотивація, обговорення, дія, осмислення. Ми не просто «проходимо тему», ми запускаємо мислення та досвід. Це як похід: не важливо, скільки кілометрів пройшли, важливо – що побачили й зрозуміли.

Отже:

- Мотивація – *актуалізація знань: запитання, візуальний стимул, відео.*
- Огляд теми – *ознайомлення з проблемою, кейсом.*
- Діяльність – *робота в групах.*
- Презентації – *взаємонавчання.*
- Рефлексія – *осмислення й оцінка.*
- Домашнє завдання / продовження – *закріплення та планування.*

Компетентнісний підхід допомагає нам в організації навчання вже на початковому етапі вивчення географії. Адже перший урок у 6 класі задає тон усьому подальшому курсу, формує ставлення до предмета та визначає рівень пізнавальної мотивації учнів. Саме тому доцільно відразу будувати його як компетентнісний (рис. 2).

Рис. 2. Дорожня карта уроку, 6 клас

Замість традиційного ознайомлення з підручником створимо ситуацію «занурення» у предмет. Наприклад, урок можна розпочати з уявної подорожі: «Уявіть, що ви отримали можливість здійснити навколосвітню мандрівку. Що ви хотіли б побачити? Які місця відвідати? Які питання вас цікавлять?» Уже на цьому етапі учні включаються в діяльність, актуалізують власний досвід і формують індивідуальні освітні запити.

Подальша робота може бути організована у форматі мінідосліджень: учні визначають, що саме вивчає географія, які інструменти вона використовує, чому важливо вміти орієнтуватись у просторі. Важливо, що ці знання не повідомляються в готовому вигляді, а «відкриваються» у процесі діяльності.

Ефективним є використання візуальних матеріалів, карт, відеофрагментів, що дозволяють сформувати цілісне уявлення про планету як об'єкт вивчення. У результаті учні не просто знайомляться з новим предметом, а починають сприймати його як інструмент пізнання світу.

Саме так уже з першого уроку формується установка на активну пізнавальну діяльність, дослідження та особистісне залучення. Це створює основу для подальшого розвитку предметних і ключових компетентностей.

Гадаю, тепер нам ближче став «компетентнісний підхід» з точки зору географії. Це коли учень не лише знає, що «Дніпро – найбільша річка України», а ще й може пояснити: чому її вода непридатна для пиття, як зекономити воду вдома, і навіть – як переконати бабусю не поливати город о 12:00 дня.

У 8 класі ми вивчаємо географію України. Це чудовий простір для моделювання реальних ситуацій. **Пропоную приклад моделі уроку на тему «Водні ресурси України та їх використання» (рис. 3).**

Рис. 3. Дорожня карта уроку, 8 клас

Урок розпочинається з проблемного запитання: «Чому в деяких містах України воду подають погодинно?» Така форма мотивації виконує не лише функцію актуалізації знань, а й створює когнітивний дисонанс, який спонукає учнів до пошуку відповіді. Відбувається перехід від пасивного сприйняття до активного мислення.

Наступним кроком є спільне формулювання цілей уроку. Важливо, що учні не отримують готову тему, а включаються в процес її осмислення. Це сприяє формуванню навчальної автономії та усвідомленого ставлення до діяльності.

На цьому етапі після перегляду короткого відео або фото (пересохлі джерела, зруйновані дамби), *формулюємо проблему уроку:*

- Який стан водних ресурсів в Україні?
- Які загрози існують?
- Як це стосується нашої громади?

Потім разом з учнями *формуємо цілі уроку*: дослідити водні ресурси, їх використання та проблеми.

Основний етап уроку реалізується через використання кейс-методу. Учні працюють у малих групах, отримують інформаційні матеріали (карти, статистичні дані, описові фрагменти) і виконують завдання аналітичного характеру: визначають проблему, встановлюють причинно-наслідкові зв'язки, пропонують можливі рішення. Така організація діяльності сприяє розвитку критичного мислення, формуванню вмінь аналізу, синтезу та узагальнення інформації.

Особливу роль відіграє етап презентації результатів, під час якого відбувається взаємонавчання. Учні не лише демонструють власні висновки, а й порівнюють їх із результатами інших груп, аргументують позицію, беруть участь у дискусії. Це забезпечує розвиток комунікативної компетентності та вміння працювати в команді.

Отже, організовуючи даний етап уроку, виділяємо час щоб кожна група поділилася своєю позицією «Запропонувати рішення – технічне, екологічне, поведінкове». Ось тут починається найцікавіше: одна група каже “треба фільтри”, інша – “потрібна агітація”, третя – “переселитися до Карпат”

Відбувається коротке обговорення:

- Чи повторюються проблеми у різних регіонах?
- Які рішення учнів були найефективнішими?

Можна зробити голосування або рейтинг ідей. Ми з вами, як вчителі, спрямовуємо діалог, підкреслюємо ключові моменти, уточнюємо. Обов'язково ставимо питання: «Яку роль у цих проблемах відіграє людина?» або «Що ми можемо зробити особисто?»

Рефлексивний етап дозволяє узагальнити отриманий досвід, оцінити власну діяльність і сформулювати особистісно значущі висновки. Саме на цьому етапі відбувається перехід від навчальної ситуації до життєвого контексту, коли учень починає усвідомлювати практичну значущість отриманих знань.

На цьому етапі доречними будуть питання: *Що нового дізналися? Що здивувало? Як би діяли самі? Якби ви були мером міста – що б зробили?* Це має стати не просто завершенням уроку. Це перевірка, чи «доторкнулося» щось до учнів.

Домашнє завдання може бути з творчим чи дослідницьким напрямом для закріплення емоційного ефекту:

- Провести інтерв'ю в родині: як зберігають воду?
- Записати 3 способи економії води вдома.
- Зробити міні-звіт або презентацію.

Саме на такому уроці ми можемо казати про формування компетентностей для життя:

Природнича грамотність – *це не просто знання, що річка тече на південь чи північ, а розуміння водного балансу, впливу клімату, екосистем і людини на них.*

Громадянська компетентність – *коли учні не лише дізнаються про проблему, а починають відчувати відповідальність: що я можу зробити як мешканець своєї громади?*

Комунікаційна компетентність – *бо завдання виконуються в групах, і тут актуальними стають вміння слухати, домовлятися, представляти спільну ідею.*

Критичне мислення – *коли дитина не просто переповідає текст, а аналізує ситуацію, порівнює варіанти рішень, ставить запитання.*

Інформаційна компетентність – *адже учень вчиться шукати дані, перевіряти джерела, робити висновки.*

Зміна підходів до навчання закономірно зумовлює трансформацію системи оцінювання. У межах компетентнісного підходу воно набуває формувального характеру й орієнтується не лише на результат, а й на процес діяльності. Оцінюються здатність учня аргументувати, аналізувати, взаємодіяти з іншими, робити висновки. Ефективними інструментами є чек-листи, рубрики, усне зворотне оцінювання, що сприяє усвідомленню власного прогресу.

Практика показує, що результативність компетентнісного уроку значною мірою залежить від низки педагогічних рішень. Використання локального матеріалу підвищує мотивацію, оскільки дозволяє учням співвідносити навчальний зміст із власним досвідом. Інтеграція цифрових ресурсів розширює можливості візуалізації та аналізу інформації. Міжпредметні зв'язки сприяють формуванню цілісного бачення світу. Водночас важливо пам'ятати, що методи навчання мають відповідати поставленій меті та очікуваним результатам.

Отже, сучасний урок географії є цілісною дидактичною системою, у якій поєднуються зміст, діяльність і рефлексія. Його ефективність визначається не обсягом переданої інформації, а рівнем залучення учнів до пізнавального процесу. Роль учителя при цьому трансформується: він виступає організатором, фасилітатором і дизайнером освітнього середовища.

І, можливо, найважливіше – це той момент, коли учень виходить із класу не лише з новими знаннями, а з бажанням поставити запитання, знайти відповідь і подивитися на світ по-іншому. Саме тоді географія виконує свою справжню функцію – допомагає орієнтуватися в сучасному світі та знаходити в ньому своє місце.

Підсумуємо, що компетентнісний урок – це не «урок для галочки». Це такий урок, коли учень іде з класу й замислюється, говорить із батьками, змінює щось у звичках. І кожен з учителів може зробити географію не просто навчальним предметом, а вікном у реальне життя.

Список використаних джерел

1. Методичні рекомендації щодо викладання географії у 2023–2024 навчальному році: лист МОН України № 1/8795-23 від 13.08.2023. URL: <https://mon.gov.ua>
2. EdEra, EdCamp Ukraine. Компетентнісний підхід в освіті: пояснення, приклади, кейси. Київ, 2020. URL: <https://edera.org.ua>
3. Платформа «Нова українська школа». URL: <https://nus.org.ua>
4. *Вивчаємо географію*: журнал. Київ: Основа, 2022–2024.
5. Інфографіка, створена в програмах CANVA, GEMINI